

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate, de
Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non
Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. V. De potestate legis humanæ

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78232)

facilitate eam servandi, quæ comparatur multorum actuum frequentatione, quæ longum tempus requirit. Est enim ibi Philosophi scopus, ostendere non esse facile leges mutandas, ne per huiusmodi frequentem mutationem subditi assuecant superiori non parere, cui facile parere assuevimus ex more, qui ex frequentatis actibus acquiritur.

40. Objicies secundò: Lex cui tota communitas repugnat, non expedit bono communi, imò vergit in damnum illius, & propter populi rebellionem & tumultum, magnum ex illa incommodum oritur: Ergo cum lex non obliget, nisi ex duca ad bonum commune, imò virtutem legis non habeat, si ad bonum commune non ordinetur, ut disp. 1. art. 2. ostensum est, lex cui tota communitas repugnat, non obligat ob defectum consensus & acceptationis populi.

41. Respondeo, dato Antecedente, negando Consequentiam. Esto enim lex cui tota communitas repugnat, & reddita est inutilis & periculosa propter difficultatem eam servandi, non obliget, nego tamen eam non obligare ex defectu consensus & acceptationis populi, nam adhuc stante difficultate & populi repugnantia, posset superior legis observantiam urgere, quamvis non deberet, quando major pars communitatis repugnat. Ratio ergo lex cur in eo casu non obliget, sumitur ex eo quod tunc Princeps virtualiter derogat ipsi legi; unde potius voluntas Principis reddit tunc legem invalidam, quam non acceptio populi, quæ tantum occasionaliter dicitur illam abrogare.

42. Objicies tertio: Consuetudo potest abrogare legem, ut communiter Jurisperiti docent: Ergo per non acceptationem potest lex non obligare. Consequentia patet, quia non acceptio populi æquivaleret consuetudini, cum consuetudo abrogativa legis nihil aliud sit quam quædam non acceptatio legis jam obligantis, & nondum firmata.

43. Respondeo, consuetudinem non habere vim abrogandi legem, nisi sit legitime prescripta: non præscribitur autem legitime, quando resistit & refragatur præscriptioni ille cuius interest. Atque ita populus non præscribit neque acquirit sibi ius non parendi legibus, nisi acceptetur, cum Legislatores huic usui sæpissimè resistant, subditosque adigant ad legum acceptationem.

44. Objicies quartò: Legislator civilis accipit potestatem legislativam à Republica: Ergo dependenter à consensu illius leges fert, subindeque leges civiles sub hac tacita conditione feruntur, ut vim habeant, si fuerint acceptæ & usu receptæ. Quod confirmari potest exemplo Romanorum, apud quos referente Alexandro ab Alexandro lib. 6. dicitur gentium cap. 16. non antea leges obligabant, quam fuissent à populo acceptæ.

45. Respondeo, concessio Antecedente, negando Consequentiam, nam semel à populo in Principem translatà potestatem legislativam, penes ipsum tantum est leges condere, iisque populum obligare, independentem ab ipsius consensu & acceptatione. Nec ullum fundamentum est asserendi, populam sub hac conditione, ut leges vim habeant, si fuerint acceptæ, & usu receptæ, suam potestatem legislativam in Principem transulisse; præsertim cum talis conditio valde debilitet obedientiam & subordinationem subditorum erga superiorem, quæ ad rectam gubernationem maxime necessaria est, ut passim docet Aristoteles in libris Politicorum. Unde licet populus Romanus

in initio sub hac conditione suam potestatem in Legislatores transulisset, idè quæ tunc temporis eorum leges antea non obligarent, quam à populo acceptatæ fuissent, postea tamen idem populus totam suam potestatem transulit in Legislatores & capita Reipublicæ, eaque sine ulla limitatione usi sunt.

D. Thomas hic art. 4. explicat divisionem legum humanarum ab Isidoro traditam, & discrimen quod inter jus gentium & jus naturale reperitur. Verum quia de primo sufficienter egimus supra disp. 1. art. 3. & de secundo dicemus in Tractatu de quatuor virtutibus cardinalibus, cum de jure, quod est objectum iustitiæ, differemus, ab utraque questione in præsentia abstinemus, ne eadem sæpius repetamus. Unde sit

DISPUTATIO V.

De potestate legis humana.

Ad questionem 96. D. Thoma.

Consideratà existentia & quidditate legis humanæ, variisque ejus qualitatibus & conditionibus, superest ut de ejus potestate differamus, & ad quæ, & quos, illa obligare possit, breviter declarem.

ARTICULUS I.

Verum lex humana possit obligari ad actus internos?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententia.

PRO intelligentia & resolutione hujus difficultatis, notandum est, illam procedere non solum de actibus internis secundum se, id est quatenus nullo modo connectuntur cum externis, qui sunt pure interni, sed etiam de iis, ut cum externis connexionem habent. Duplitem autem potestatem connectit actus internus cum exteriori, primo ut causa & forma illius, quæ ratione volitionis efficiatur furandi connectitur cum furto exteriori, & hæc connectio est per se. Secundo modo etiam connectitur per se, solum ut conditio necessitatis requisita ad substantiam actus exterioris in genere mortis consideratam. Hoc modo attentio connectitur cum oratione vocali, & dolor internus cum confessione sacramentali, & intentio baptizandi cum actione externa baptizantis; non enim est vera oratio exterior in genere mortis considerata, nisi procedat ex aliqua attentione; nec vera confessio sacramentalis, quæ non procedit ex dolore interno; nec vera actio baptizandi, quæ ex intentione ministrum non sequitur. Est autem manifesta differentia inter actus primi & secundi generis, nam actus primi generis sufficienter manifestantur per exteriores, quis enim non videat volitionem furandi manifestari per furtum exteriorius? Actus vero secundi generis non sufficienter manifestantur per actus exteriores, recitatio enim

enim exterior officii, non sufficienter manifestat attentionem & devotivnem, cum possit esse sine illa. Tertiò actus interior potest connecti cum exteriori non per se sed per accidens, etiam quantum ad esse morale actionis, sicut motivum penitentiae peccaccedens conjunctum est externo jejuniò, & motivum vanæ gloriæ largitioni elemosinæ. Proposita ergo difficultas procedit universaliter, utrum videlicet lex humana, tam civilis, quam Ecclesiastica, possit obligare ad actus internos, tam secundum se, & ut sunt purè interni, quam ut connectuntur cum exterioribus, tribus modis jam explicatis?

2. Triplex autem in ejus resolutione reperitur Authorum sententia. Prima affirmat, legem humanam posse obligare ad actus interiores, non solum ut connectuntur cum exterioribus aliquo ex modis prædictis, sed etiam secundum se, & ut sunt purè interiores. Ita Adrianus quod lib. 8. art. 1. lit. H. Albertus Pignus lib. 6. Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 26. & Summa Rotella verbo *heresis*. quam ut probabilem defendit Joannes Medina Codice de oratione quæst. 15.

Secunda existimat legem humanam non posse præcipere aut prohibere actus purè internos, imò neque illos qui exterioribus connectuntur, nisi sint tales, ut per exteriores sufficienter exprimantur, sicut causa per proprium effectum. Ita Vazquez 1. 2. disp. 160. cap. 7. & sequentibus, Salas disp. 9. de legibus sect. 1. Amicus in Tract. de legibus disp. 5. sect. 5. Martinonus disp. 29. sect. 1. & alii.

Tertia, inter utramque veluti media, docet legem humanam non posse quidem præcipere actus internos cum exterioribus nullam connexionem habentes, bene tamen actus internos, ut conjunguntur cum exterioribus, non solum eos sufficienter manifestantibus, sed etiam si non sufficienter manifestent eos, dummodo tamen per se requirantur ad integritatem exteriorem in genere moris, saltem ut conditiones omnino necessarias. Hanc tenent communiter Thomistæ, præsertim Cajetanus, in summa, verbo *Excommunicatio*, & verbo *Hora canonica*, & Soto lib. ultimo de iustitia qu. 5. art. 5. quos sequuntur Suarez, Valentia, Azorius, Salas, Sylvius, & alii plures.

§. II.

Vera sententia sequentibus conclusionibus statuitur.

3. Dico primò, lex humana non potest obligare actus purè internos, qui nullo modo per exteriores manifestantur, nec cum illis aliquam connexionem habent. Ita D. Thomas infra quæst. 100. art. 9. ubi nostram conclusionem hac ratione demonstrat: Id tantum cadere potest sub præceptum aut prohibitionem legis humanæ, ad quod faciendum vel omittendum lex humana cogere potest: Sed lex humana non potest cogere ad actus purè internos, qui per exteriores non manifestantur: Ergo nec illos præcipere aut prohibere. Major constat, nam potestas legislativa ad præcipiendum vel prohibendum, est etiam ad cogendum, ut docet Aristoteles 10. Eth. cap. 5. ubi ait potestatem legislativam debere necessariò habere adjunctam potestatem coactivam, quia alioquin esset inutilis & inefficax. Minor vero sic ostenditur: Coactio legis est per metum pœnæ, ut dicitur 1. Ethic. cap. ultimo: Sed pœ-

Tom. III.

na non infligitur nisi pro illis de quibus legislator habet judicare, quia ex judicio lex punit: cum igitur non possit legislator humanus judicare de actibus purè internis, quia homines vident ea quæ patent, ut dicitur 1. Regum 16. non potest cogere ad illos. Unde juris axioma est cap. *Christiana Religio* 32. quæst. 5. *Non habere latentia peccata vindictam.*

4. Dices, ex hoc discursu D. Thomæ sequi, legem humanam non posse prohibere aut præcipere actus externos occultos, ob defectum testium, cum tales actus non possint puniri per legem purè humanam.

Sed negatur sequela, quia actus exteriores occulti, ob defectum testium, sunt manifesti secundum se? & tantum per accidens occulti; unde cum lex non respiciat ad id quod est per accidens, ab illa per se præcipi & prohiberi possunt. Similiter tales actus sunt per se punibiles per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis puniri per homines non possint. Cujus signum est, quia quacumque ratione perveniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissimè commissum, quod non ita est de actu merè interno.

5. Aliam rationem insinuat S. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 5. quæ sic potest proponi: Potestas legislativa per se primò tendit ad externum & commune Reipublicæ regimen: Sed actus purè interni non sunt apta materia humani regiminis: Ergo potestas legislativa ad actus purè internos, seu qui in pure mente consummantur, extendi nequit. Major patet, Minorem verò optimè declarat D. Thomas ex Seneca 3. de beneficiis, quia unus homo naturaliter non subditur alteri, secundum animam, sed secundum corpus: *Errat enim (inquit ille) si quis putat servitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt & adscripta dominis, mens sui juris est.*

6. Dico secundò, lex humana potest præcipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, illos sufficienter manifestantium. Patet hæc conclusio, qui enim prohibet furtum, prohibet voluntarem efficacem furandi, & qui præcipit actum externum recitandi officium, præcipit voluntatem efficacem recitandi, quia isti actus per se connectuntur cum exterioribus, taliter quod sine illis exteriores morales esse non possunt: unde cum lex humana hujusmodi actus exteriores ut sunt morales præcipiat, qui prohibeat, etiam præcipit aut prohibet interiores à quibus imperantur, & qui per actus illos externos necessariò manifestantur.

7. Dico tertiò, lex humana potest præcipere aut prohibere actus internos per se requisitos ad integritatem exteriorum in genere moris, saltem ut conditiones necessarias, quamvis per exteriores non manifestentur.

Probatum breviter: Qui habet potestatem præcipiendi aliquid, habet etiam potestatem præcipiendi illud quod necessariam connexionem cum eo habet, ut illud subsistat; quâ ratione lex humana potest præcipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, ut præcedenti conclusione dicebamus: Sed multi sunt actus exteriores, quos lex humana præcipere potest, qui per se requirunt actus aliquos internos ad suam integritatem moralem, quamvis per exteriores non manifestentur: Ergo lex humana

Yyy 3

humana potest præcipere actus interiores per se A
requisitos ad integritatem exteriorum in genere
moris, quantumcumque per exteriores non suffi-
cienter manifestentur. Major constat, Minor ve-
rò probatur in intentione baptizandi, & admini-
strandi alia sacramenta, in dolore ad confessionem
requisito, & in attentione recitandi horas cano-
nicas, sine quibus actus exteriores non habent
integritatem moralem necessariam, quamvis actus
illi interni, per exteriores sufficienter non manife-
stentur.

Hanc conclusionem fufius B claravimus in dis-
seratione Theologica de probabilitate, art. 2.
ubi contra Caramuelem ostendimus, præceptum
Ecclesiasticum de horis canonicis recitandis, non
solum ad attentionem & devotionem exte-
riorem, sed etiam ad interiorem obligare. Quod
potest adhuc confirmari ex eo quod aliqui Pontifi-
ces cum aliquibus dispensarunt, ut etiam si divi-
num officium cum mentis distractione recitave-
rint, modò id malitiosè non fecerint, præcepto
Ecclesiæ satisfaciunt, ut concessit Leo X. Mino-
ritis, prout refertur in compendio Privilegiorum
Societatis Jesu, sub littera, *Horæ Canonicae*, §. 5.
Ex hoc, inquam, confirmari potest sententia quæ
docet Ecclesiam præcipere attentionem internam,
& non solum externam, in recitandis horis; dis-
pensatio enim supponit legem, à cuius obliga-
tione eximit: Ergo si Pontifices dispensarunt cum
aliquibus, ut satisfacerent præcepto Ecclesiæ, de
recitatione divini officii, quamvis illud cum men-
tis distractione recitaverint, manifestum videtur,
Ecclesiam præcipere attentionem & devotionem
interiorem & non solum exteriorem in horis cano-
nicis recitandis.

Dico quartò, lex humana non potest præcipe-
re aut prohibere illos actus internos, qui tantum
per accidens conjunguntur cum exterioribus.

Paret hæc conclusio: cum enim lex humana, ut
suprà dicebamus, per se primò tendat ad exter-
num & commune Reipublicæ regimen, nihil
potest præcipere, nisi vel sit sensibile in se, vel
cum per se sensibili connexionem per se habeat:
Sed actus interni, qui per accidens tantum con-
junguntur cum exterioribus, nec per se sensibiles
sunt, nec connexionem per se habent cum actu
externo per se sensibili: Ergo non possunt cadere
sub lege humana.

Confirmatur: Quando actus interior non est
per se conjunctus cum actu externo, sed tantum
per accidens, actus interior se habet tantum ut
modus implendi præceptum: At modus præcepti
non cadit sub præceptum, ut docet D. Thomas
infrà quæst. 10. art. 9. Ergo lex humana non
præcipit actum internum simul cum externo,
quando internus necessariò conjunctus non est
cum actu externo, sed tantum per accidens. Sic
quando lex humana præcipit jejunium observan-
dum tempore quadragesimæ, non præcipit simul
internum motivum vel pœnitentiæ vel temperan-
tiæ, quia internum motivum tale, tantum per
accidens conjunctum est externo jejunio, cum
non referat, ex quo motivo præceptum jejunii im-
pleatur, modò impleatur ex honesto motivo.

§. 11.

Solvuntur objectiones.

11. **O**BJICIES primò contra primam conclu-
sionem: Potestas Ecclesiastica spiritalis est,

& ordinata ad profectum interiorem animarum,
tanquam ad finem: Sed ad hunc finem conse-
quendum, valde necessarium est, ut extendatur ad
actus etiam purè interiores præcipiendos, in qui-
bus præcipue consistit animarum salus: Ergo da-
tur in Ecclesia hujusmodi potestas.

Confirmatur: Potestas Ecclesiastica absolutè
data fuit à Christo, dum dixit Petro: *Quodcumque
ligaveris super terram &c.* Ergo non est cui limite-
tur à nobis ad actus exteriores.

Ad objectionem respondeo quod finis potesta-
tis Ecclesiasticæ remotus, est salus animarum, pro-
ximus autem est bonum sensibile & exterius, per-
tinens ad sensibilem hierarchiam. Uterque autem
non cadit sub legis præcepto, sed tantum actus
exteriores, qui ordinantur ad illud bonum exte-
rius; ex consequenti verò cadunt etiam actus in-
teriores, qui per se connexionem habent cum ex-
terioribus; non verò actus interiores puri, ne-
que qui accidentaliter solum connectuntur cum
exterioribus. Unde

Ad confirmationem responderetur quod potestas
legislativa tributa à Christo, merito limitatur ad
actus tantum exteriores, & interiores, qui per se
connexionem habent cum istis; nam cum sit in
ordine ad gubernationem sensibilibus hierarchiæ
tantum, debet esse per ordinem ad actus sensibiles
exteriores, & ad interiores, sine quibus hujus-
modi exteriores per se esse non possunt.

Objicies secundò: Ecclesia præcipit fidelibus ut
singulis annis confiteantur peccata sua, etiam purè
interiora: Ergo potest actus purè interiores
præcipere.

Confirmatur: Summus Pontifex potest dispen-
sare in voto merè interno: Ergo & actum purè
internum prohibere vel præcipere.

Ad objectionem respondeo quod Ecclesia non
potest præcipere fidelibus ut confiterentur pecca-
ta pura interiora, sed id non fuisset præceptum
à Christo, qui potestatem habet præcipiendi actus
purè internos: Supposita verò institutione con-
fessionis exterioris à Christo facta, determinat
tempus quo obligat præceptum Christi, præcipi-
endo ut fiat saltem singulis annis: hoc autem non
est præcipere actum internum, sed externum, &
internum, ut connexionem habet per se cum ex-
terno, supposita Christi institutione, quod optime
potest.

Ad confirmationem, concesso Antecedente,
nego consequentiam & paritatem: Ratio dispa-
ritatis est, Primò quia ad dispensandum potestas
coactiva non requiritur, bene tamen ad præci-
piendum aut prohibendum. Secundo, quia dis-
pensatio internam animi quietem respicit, lex verò
externam gubernationem. Tertio quia obliga-
tio voti oritur ex interno actu, nec signo externo
indiget: at obligatio legis humanæ non obligat
ex solo actu interno, nisi etiam promulgatio ac-
cedat.

Objicies tertio: Ad Ecclesiam pertinet suis le-
gibus dirigere homines in vitam æternam: Sed ad
hunc finem magis necessarium est ordinare actus
internos quam externos: Ergo Ecclesia actus
merè internos præcipere vel prohibere potest. Ua-
de in cap. *Noverris*, de sententia excommunica-
tionis, excommunicantur omnes hæretici. Et
in Clementia 1. de hæreticis cap. *Multorum*, cir-
cassimem, excommunicantur Inquisitores hæreti-
cæ pravitatis, si odii, gratia, vel amoris lucris,
vel commodi temporalis obtentu contra justitiam
& conscientiam suam, omiserint contra quem-
quam

quam procedere ubi fuerit super pravitate heretica procedendum. Et in cap. Dolentes, de celebratione Missarum, præcipitur Clericis, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & devotè: hæresis autem peccatum mentis est, amor & odium actus interni, devotio etiam interior actus est.

16 Respondeo ad Ecclesiam pertinere suis legibus dirigere homines ad vitam æternam, non quomodocumque, sed cogendo & iudicando; unde cum ipsa non iudicet de actibus purè internis, sed in iudicio Dei referentur, non potest eos præcipere aut prohibere, si purè interiores sunt. Uade ad capita juris citata, dicendum est, quod hæresis prohibetur ab Ecclesia, & punitur excommunicationis pœnâ, non ut purè mentalis est, sed ut conjuncta est cum exteriori. Similiter odium & amor puniuntur, ut conjuncta sunt cum actibus exterioribus, & interna devotio præcipitur, ut conjuncta est orationi vocali.

17 Obijcies quartò contra tertiam conclusionem: Lex humana præcipere aut prohibere non potest nisi illos actus de quibus potest iudicium ferre: Sed non potest iudicare de actibus internis, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, cum Ecclesia neque Respublica secularis iudicent de occultis; ut enim dicitur in cap. Tua nos, de simonia: Nobis datum est de manifestis tantummodo iudicare: Ergo lex humana non potest præcipere aut prohibere actus illos internos, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, quamvis illis per se connectantur.

18 Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, ad hoc enim ut lex humana de actu interno iudicium ferre possit, non requiritur quod actus internus sufficienter per externum exprimat, sed sufficit & requiritur quod habeat connexionem per se cum externo, de quo potest iudicium ferre, tunc enim, saltem indirectè, potest iudicium & legem ferre supra actum internum. Si verò actus internus sit per se causa actus exterioris, & sufficienter per illum manifestetur, lex humana directè supra illum iudicium & legem ferre potest.

19 Obijcies quintò contra ultimam conclusionem: Ecclesia potest punire actum interiore, qui tantum per accidens connectitur cum exteriori: Ergo & illum præcipere vel prohibere. Consequentia patet, Antecedens probatur ex cap. Commissa, de electione & electi potestate in 6. ubi imponitur pœna privationis fructuum ei qui parochiale beneficium recipit cum intentione non suscipiendi sacerdotium intra annum.

20 Respondeo, negando Antecedens, & ad ejus probationem dico, quod Ecclesia ibi non punit illum actum interiore, sed exteriorem recipiendi beneficium, quem non vult punire, nisi ad juncto illo actu interno ut conditione; vult enim quod Clericus non faciat fructus suos, nisi receperit beneficium parochiale cum intentione suscipiendi sacerdotium intra annum; quod optimè facere potest, nam licet non possit Ecclesia suâ lege actus internos per accidens cum externis conjunctos prohibere vel præcipere, potest tamen eos requirere ut conditionem externi contractus, quâ non impleta, contractus non acquirit jus in rem sub tali conditione acceptatam. Sicut si quis vellet aliquid pauperi dare elemosinam sub hac conditione ut cum devotione & attentione interiori oraret, actum interiore non præciperet, sed tantum illum requi-

A retet ut conditionem quâ non posita nollet in pauperem transferre dominium elemosinæ exterioris.

Addunt aliqui, pœnam restitutionis fructuum perceptorum, non statui propter transgressionem legis Ecclesiasticæ, sed divinæ naturalis, quâ tenetur qui parochiale beneficium accipit, se idoneum ministrum talis beneficii reddere. Nec refert, quod aliâ viâ possit hic fructus percepti beneficii compensare, & aliis obsequiis suos reddere; nam hoc ipso quod Ecclesia determinat certum genus officii, quod beneficium debeat in compensationem accepti beneficii præstare, non est amplius in ejus potestate illud mutare: sicut hoc ipso quod Ecclesia suâ lege determinat præceptum divinum de sabbato sanctificando, per auditionem sacri, non est amplius in potestate fidelium illud in aliud opus commutare.

ARTICULVS II.

Utrum leges humane tam civiles quam Ecclesiasticæ obligare possint in foro conscientie, ita quod eas transgrediens reus sit culpe apud Deum?

21 **V**alenses apud Guidonem lib. de hæresibus, Marthus de Paqua, Joannes Wiclef, & Joannes Hus ex Bellarmino 4. de Pontifice cap. 15. negant ullam legem humanam, sive Ecclesiasticam sit, sive civilem, in conscientia obligare. Hos secutus est Calvinus 4. instit. cap. 15. & sequentibus, ubi tametsi concedat, Prælatos & Magistratus politicos, posse leges aliquas ad conservationem disciplinæ & pacis inter cives præscribere; negat tamen eas in conscientia obligare, cum conscientia (inquit) soli Deo subdita sit, ideoque ab eo solo ligati seu lege coerceri possint.

22 **A**b hac sententia seu potius errore non longè distat videtur Joannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, Tract. de vita spirituali, lect. 4. alfabeto 62. ubi admittit quidem, leges humanas, maxime Ecclesiasticas, habere vim obligandi in conscientia, contendit tamen eas vim illam à solo Deo, vel à Christo habere, non verò à legislatoribus humanis, qui dum leges condunt, solum declarant obligationem quam Deus imponit, ipsi verò nullam obligationem in foro conscientie imponunt. Exemplum affert de ægrotis, qui tenentur in conscientia Medicis obedire, non quod Medici imperandi auctoritatem habeant, sed quia declarant id ad quod ægrotus lege naturali & divinâ tenetur. Gersonem sequitur Almainus Tract. de potest. Ecclesiast. qu. 1. cap. 12. quantum ad leges civiles, sed non quantum ad Ecclesiasticas. Ut hic error confutetur, & communis ac vera sententia declaratur, sit

S. I.

Vera sententia duplici conclusione statuitur.

23 **D**ico primò, leges humanas Ecclesiasticas habere vim obligandi ad culpam, & in foro conscientie.

24 **C**onclusio est certa de fide, ac definita in Concilio Constantiensi sess. 8. & 19. contra Wiclef. & Joannem Hus, & in bulla Leonis X. contra Lutherum,

therum, & contra hos & alios hæreticos in Tridentino sess. 7. can. 8. his verbis: *Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sancta Ecclesia præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, anathema sit.*

24 Id etiam constat ex variis Scripturæ testimoniis, Christus enim Math. 18. sic pronuntiat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus.* Ubi Chrysostomus homil. 61. *Considera quomodo Publicanum ad exemplum summa nequitia posuit. Præceptis ergo Ecclesiæ non obedire, summa nequitia est.* Item Christus Luca 10. ait: *Qui vos spernit, me spernit.* Et Paulus ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Demum idem Apostolus ait 1. ad Corinth. 10. *Præcipio ego, non Dominus.* Et Actorum 15. Apostoli dicunt: *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria &c.* Quibus locis designatur specialis potestas legum Ecclesiasticarum obligandi in foro conscientia, ut procedunt à Legislatoribus humanis, aliàs non diceret Paulus: *Præcipio ego, non Dominus, nec Apostoli: Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Neque hoc ultimo loco continetur solum consilium, ut hæretici volunt, iis enim contineri præceptum in conscientia obligans, indicant verba illa *Oneris & Necessaria*, docentque Chrysostomus ibi homil. 33. Hieronymus Ezechiel. 44. versu 31. Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 13. & alii. Hæc conclusio magis constabit ex dicendis in sequenti.

Dico secundo, etiam leges civiles & politicas, posse ad culpam obligare, & necessitatem in foro conscientia imponere.

25 Probatur primo ex Scriptura, dicitur enim 1. Petri 2. *Subditi igitur estote omni humane creature, sive Regi quasi præcellentis, sive Ducibus tanquam ab eo missis, in vindictam malefactorum, &c.* Hæc est enim voluntas Dei. Et 2. Petri 2. dicitur eos qui spernunt dominationem, reservari in diem iudicii cruciandos. Et ad Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum Chrysostomus & alii Interpretes ibidem intelligunt. Et versu 5. *Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Addit ibidem versu 4. *Principes esse Dei ministros, unde qui illis resistit, Deo resistit, adedque Deum offendit.*

26 Probatur secundo ratione D. Thomæ hic art. 4. *Lex humana, sive civilis, sive Ecclesiastica, derivatur à lege externa: Ergo habet vim obligandi in foro conscientia.* Antecedens est certum, & constat ex illo Proverb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Consequentia verò probatur. Quod derivatur ab aliquo, participat rationem ejus suo modo, scilicet juxta suam naturam: cum igitur de ratione legis æternæ sit obligate posse in foro conscientia creaturam rationalem, cum peccatum sit dictum, factum, vel concupitum, contra legem æternam, id ipsum etiam erit de ratione legis humanæ, sive civilis, sive Ecclesiasticæ, suo modo, & juxta suam naturam.

Dices, si leges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur, non erunt humanæ, sed divinæ: At hoc dici nequit: Ergo nec illud.

Respondeo negando sequelam, licet enim leges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur,

non tamen immediate (hoc enim solum competit legi divinæ & naturali) sed mediate duntaxat, mediante scilicet discursu humano, deducto ex principiis naturalibus & divinis: hoc verò sufficit ut leges illæ humanæ censeantur, & non divinæ, vel naturales, quia conclusio, juxta regulas Dialecticorum, semper sequitur debiliorem partem. Quæ admodum in disputatione Proximali Theologiæ docuimus, Theologiam esse habitum entitativè naturalem, quia licet conclusiones Theologiæ procedant ex principiis supernaturalibus & revelatis, ex illis tamen non deducuntur, nisi mediante discursu naturali intellectu humano, qui est causa proxima & immediata habitus Theologiæ.

Probatur tertio, ratione quæ utitur Amicus in Tractatu de legibus disp. 5. sect. 6. Potestas obligandi in conscientia reperitur in quavis communitate imperfecta, quæ constat ex viro, uxore, filiis, ac famulis: Ergo multò magis reperiri debet in communitate perfecta, quæ constat ex magistratu & civibus, sive Rege & subditis. Antecedens constat ex Deuteronomio 21. ubi jubetur morte puniri filium inobedientem & contumacem, & ex Apostolo ad Ephes. 5. & Coloss. 3. ubi hortatur mulieres ut subditi sint viris suis. Item ex 1. Petri 2. ubi servi monentur, ut subditi sint dominis suis. Consequentia verò probatur ex eo quod majus debitum est obediendi Principi, propter bonum Reipublicæ, quam Patrifamilias, propter bonum unius domus, nam quò bonum est universalius, eò divinius.

Id confirmat exemplo præcepti quod tulit Saul de non comedendo quidquam usque ad vesperam, 1. Regum 14. tale enim præceptum obligasse in conscientia, constat ex eo quod ejus transgressio in persona Jonathæ filii Saulis, ad eò displicerit Deo, ut noluerit Deus propter talem transgressionem à Saule consultus respondere.

Demum suaderi potest conclusio ex duplici inconvenienti quod sequitur ex adversa sententia: Si enim humana lex, sive Ecclesiastica, sive civilis, non posset ad culpam & in foro conscientia homines obligare, nimis debilis & inefficax esset sæpeque suo fine eam frustrari contingeret, cum frequenter violari posset absque periculo incurrendi pœnam externam. Præterea cum Legislator humanus habeat jus ut sibi obediatur, dum aliquid justum præcipit suis legibus; si subditis non teneretur in conscientia obedire, sed haberet jus ad non obediendum, daretur bellum iustum, ex utraque parte, quod implicat, per se loquendo.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Contra præcedentes conclusiones objiciunt in primis hæretici: Christus per passionem & mortem suam nos vindicavit, & ab omni lege & servitute liberavit, ut sæpe ait Apostolus: Ergo subjectio ad leges humanas, & obligatio ad eas observandas, libertati Christianæ repugnat, earumque penitus destruit.

Sed nego Consequentiam, libertas enim Christiana, quæ tanto perè jactat hæretici, non consistit in eo quod debeamus esse imunes & liberi ab observatione legum etiam humanarum, & quod tantum præcepto fidei obligemur, sed ipsa in tribus præcipue consistit. Primo in immuni-

tate

- tate à servitute peccati, secundum illud Aposto-
li ad Roman. 6. *Liberati à peccato, servi facti sumus
iustitiæ.* Christus enim suâ passione & morte gra-
tiam nobis promeruit, cujus beneficio possumus
servitute peccati excutere, & legem adimple-
re, juxta illud Augustini de spiritu & littera: *Lex
data est, ut gratia quaeretur; gratia data est, ut lex
adimpleretur.* Secundò, in exemptione à jugo le-
gis ceremonialis & judicialis, quo Judæi in lege
Mosaica graviter premebantur, ut dicitur Act.
15. ab eo enim liberati sumus per Christi mor-
tem, per quam lex Mosaica omnino consumma-
ta, & prorsus abrogata fuit. Tertiò, in immuni-
tate à spiritu timoris servilis, quo Judæi in obser-
vatione legis Mosaicæ ducebantur, Christiani
enim legem Evangelicam, non ex timore pœna-
rum, tanquam servi, sed ex amore & charitate,
tanquam filii, observant, juxta illud Apostoli ad
Roman. 8. *Non enim accepistis spiritum servitutis
in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filio-
rum, in quo clamamus, Abba pater.* Unde merito ad-
vertit Augustinus in 1. Psalmum, Aliud esse ho-
minem esse sub lege, & aliud in lege. Judæi ante
mortem Christi erant sub lege, quia tanquam
servi subiecti erant pœnis & terroribus ipsius
legis; Christiani vero sunt in lege morali & E-
vangelica, quia tanquam filii eas ex amore &
charitate observant, non autem per vim & me-
tum pœnarum, quæ antiquitus Judæis legem
violantibus infligebantur.
31. Objicitur secundò: Potestas legislatoris infe-
rioris non potest obligare in foro, hoc est in
iudicio, potestatis superioris: Sed for-
um conscientie est forum superioris potestatis,
scilicet Dei: Ergo potestas legislatoris humani
non potest obligationem inducere in foro con-
scientie. Minor patet, Major etiam videtur ma-
nifesta, nam ordinarii Judices non possunt indu-
cere obligationem in iudicio superiori Principis,
nec Episcopi in iudicio Papæ, quia nimirum eorum
potestas exceditur à iudicio superioris potestatis
32. Respondeo distinguendo Majorem: Potestas
legislatoris inferioris non potest obligationem
inducere in foro potestatis superioris, contra
aut præter ordinem superioris potestatis, con-
cedo Majorem. Ut subest ordini superioris po-
testatis, nego Majorem; & ad illius probatio-
nem eodem modo responderetur, ordinarios sci-
licet Judices, aut Episcopos, non posse contra
ordinem Principis aut Pontificis, bene tamen ut
stant sub ordine illorum; ut si Princeps daret
potestatem ordinario Judici, ut ferret legem ob-
ligantem etiam in suo foro; & sic contingit in
nostro casu, nam ego ipso quod lex humana est
iusta, subest ordini naturalis legis, aut divinæ, ex
qua participat vim obligandi etiam in foro di-
vino, quod est forum conscientie.
33. Dices, Ex hac doctrina & responsione sequitur
quod lex humana non obligat ex eo quod huma-
na est, sed ex eo quod subest legi divinæ superio-
ri, ac proinde quod tota ratio obligandi desum-
enda est ex potestate divina, & nullo modo ex
potestate humana, & per consequens quod legis-
lator humanus nihil aliud facit, quam declarare
obligationem quam imponit Deus, ut contendit
Gerson, afferens exemplum Medici, cui tenen-
tur in conscientia obedire ægroti, non quod im-
perandi auctoritate habeat, sed quia d. clarat id
ad quod ægrotus lege naturali & divinâ tenetur.
34. Respondeo negando sequelam, nam licet to-
ta ratio obligandi desumenda sit ex lege naturali

Tom. III.

- A aut divina, ut ex prima causa obligandi, hoc ta-
men non tollit, quin etiam debeat desumi ex po-
testate humana, ut ex principio proximo, cum
potestas humana verè & proprie sit potestas le-
gislativa, licet sub Deo; ac proinde non solum est
potestas declarandi obligationem conscientie
impositam à Deo, sed etiam obligandi apud il-
lum. Ex quo patet exemplum à Gerson adduc-
tum non esse ad rem, longè enim dispar est ratio
inter Legislatorem humanum, & Medicum, cum
Medici, ut constat, nullam imperandi potesta-
tem respectu infortiorum habeant, at verò Prin-
cipes Ecclesiastici & sæculares, respectu subdi-
torum, publicâ auctoritate funguntur, iisque
legitimè possunt imperare, subindeque leges
aliquas in conscientia obligantes constituere.
- B Objicitur tertio: Potestas Principum sæcula-
rium est merè temporalis & politica: Ergo non
potest se extendere ad aliquid spirituale, nec per
consequens obligare ad culpam, & in foro con-
scientie.
- Confirmatur primò: Legislator civilis non
potest solvere in foro conscientie: Ergo nec in
eo ligare: Ergo nec obligare in conscientia.
- Confirmatur secundò: solius Dei est pœnam
alterius vitæ quam quavis culpa incurrit statu-
ere: Ergo non potest Legislator creatus ad eam
suâ lege obligare, nec per consequens ad cul-
pam, quæ tali pœnâ punitur.
- C Ad objectionem respondeo, potestatem Prin-
cipum sæcularium dici temporalem ratione ob-
jecti, quia secundum se tota est de personis, re-
bus & actionibus temporalibus; ratione tamen
obligationis quæ inducit, dici potest spirituales,
& in conscientia obligare: licet enim per se pri-
mò respiciat bonum temporale Reipublicæ, &
per se primò non intendat ligare conscientias,
sub pœna damnationis æternæ, sed solum præci-
pere aliquid ad promovendum tale bonum, sub
pœna temporali, proportionata ad consequen-
dum suum finem; ex consequenti tamen, quia
hoc præcipit ut fiat sub ordine divinæ potestatis,
& in virtute illius potentis obligare in foro con-
scientie quantum ad culpam & pœnam æter-
nam, ad culpam & in foro conscientie obligat.
- D Ad primam confirmationem, concessio Antec-
cedente, nego Consequentiam, inferior enim,
cum obliget per potestatem à superiori datam,
ligare potest in eo foro, in quo non potest solve-
re. imò potest quilibet hominum seipsum ligare
in foro Dei, per votum aut juramentum, quam-
vis in eo non possit seipsum solvere. Et lex natu-
ralis non potest remittere pœnam alterius vitæ,
ad quam tamen potest indirectè & mediatè ob-
ligare, nam ad indirectam obligationem pœnæ,
sufficit tantum directæ & immediata potestas ad
actum, cujus transgressionem consequitur pœna.
- E Ad secundam confirmationem, similiter,
concesso Antecedente, nego Consequentiam,
nam licet solius Dei sit pœnam alterius vitæ sta-
tuere, cum statuere pœnam, sit pœnam taxare,
ad eam tamen semel à Deo taxatam potest Le-
gislator creatus per suam legem indirectè &
mediatè obligare; Deus enim non solum taxa-
vit pœnam violentibus leges suas, sed etiam hu-
manas, cum per legum humanarum violatio-
nem contemnatur ipse Deus, à quo legislator
humanus accepit potestatem condendi leges.
- Objicitur quartò: Leges humanae habent vim
obligandi in foro conscientie à lege æterna, ut
docet D. Thomas hic art. 4. Ergo vis obligandi

Z z z

in

in foro conscientiae, non legi humanae, sed soli legi aeternae tribui debet.

38. Sed nego Consequentiam, licet enim vis obligandi in foro conscientiae, a lege aeterna ut a causa universali remota oriatur, a lege tamen humana ut a causa particulari provenit; unde sicut effectus tribuitur causae particulari, sua actione determinanti causam universalem; ita obligatio in conscientia tribuitur legi humanae, quae ut causa particularis sua obligatione determinat legem aeternam ut causam universalem in obligando.

39. Quaes primò, an omnes leges humanae obligent ad culpam?

Respondeo negativè, nam Constitutiones Ordinis nostri sunt verae leges, cum quilibet illarum sit ordinatio rationis in ordine ad bonum commune Religionis, ab eo qui curam habet communitatis promulgatae, quae est definitio legis; & tamen non obligant ad culpam, sed tantum ad poenam, ut in ipsarum prologo declaratur.

40. Quaes secundò, quae nam leges humanae obligent ad culpam, vel solum ad poenam?

Respondeo omnem legem justam obligare ad culpam, nisi ipse Legislator contrariam intentionem expresserit, dicendo, non intendimus obligare ad culpam, sed solum ad poenam, ut factum fuit in nostris Constitutionibus. Cum enim obligatio legis in actu secundo tam ad culpam quam ad poenam, consequatur legem promulgatam, ad modum proprietatis, nisi voluntate Legislatoris impediatur, talisque voluntas declaratur, leges humanae, si sint justae, non solum ad poenam, sed etiam ad culpam obligare censentur. De quo fultius disp. sequenti art. 1. Dixi, si sint justae, quia ut docet S. Thomas hinc art. 4. leges humanae injustae non obligant in foro conscientiae, nisi ad vitandum scandalum aut turbationem. Tripliciter verò (inquit) leges humanae possunt esse injustae, nempe vel ex fine, sicut cum aliquis praesidens leges imponit operosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam utilitatem, vel gloriam. Vel ex auctore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem. Vel etiam ex forma, puta cum inaequaliter onera multitudinem dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Quae si ad particulares leges quis sciat applicare, inde (subdit Cajetanus) multos casus conscientiae in gabellis & gravaminibus & hujusmodi publicis clarificabit.

ARTICULUS III.

An lex humana obligare possit sub culpa mortali, & quid requiratur ad hoc ut sub mortali obliget?

Dico primò, leges humanas obligare posse ad culpam mortalem, non tamen necessariò ad eam obligare, sed ad solam venialem posse obstringere.

41. Prima pars hujus conclusionis probatur primò ex Apostolo ad Roman. 13. dicente eos qui superiorum potestati resistunt, damnationem sibi acquirere, quod de damnatione aeterna Chrysostomus & alii Interpretes ibidem intelligunt: Sed damnatio aeterna non nisi ob peccatum mortale incurritur: Ergo lex humana sub culpa mortali obligare potest.

Confirmatur ex Augustino Epist. 50. ad Bonifacium, ubi sic ait: *Quicumque legibus Imperatorum quae pro rei veritate feruntur, obtemperare non vult,*

A acquirat grande supplicium, scilicet apud Deum apud quem non nisi propter mortale, grande supplicium acquiritur.

Probatur secundò ratione: Sicut aliae obligationes solvendi aliquid debitum, possunt esse graves, quando id quod debetur est grave, & ex jure integro exigitur ab eo cui debetur, sic obligatio per legem aut per mandatum constituta, potest esse gravis, quando id quod constitutum fuerit est grave, & vehementer, graviterque exigitur ab auctore legis vel mandati: Sed peccat graviter qui contra gravem obligationem agit: Ergo obligatio per legem humanam imposita, potest esse sufficiens ad peccatum grave, & morte aeterna dignum, subindeque ad peccatum mortale.

B Quod verò ad solum veniale obligare possit, patet: lex enim prohibens verba otiosa, mendacia jocosa, risum immoderatum, & alia hujusmodi, quae est quoddam rationis dictamen, solum obligat ad veniale: Ergo etiam inter leges humanas nonnullae erunt, quae solum obligant ad veniale. Unde in quibusdam Religionibus earum constitutiones ad nullam culpam mortalem aut venialem obligant; aliae obligant solum ad peccatum veniale, aliae verò ad mortale, quod non aliunde dependet, quam ex voluntate Fundatorum, qui tales constitutiones ediderunt: nam materia earum, saltem multarum sufficiens est ad peccatum mortale, si ad illud Legislator voluisset obligare.

Dico secundò, ad hoc ut lex humana obliget sub mortali, requiritur gravitas materiae, subindeque nullam legem humanam posse in materia levi sub mortali obligare.

Probatur primò: Sicut lex humana derivatur ex naturali, vel divina; ita obligatio ejus derivatur ab obligatione legis naturalis, vel divinae: Sed Deus sua lege naturali, vel divina, nunquam imponit obligationem ad culpam mortalem, quando materia est levis, ut omnes fatentur: Ergo neque Legislator humanus obligat sub mortali, nisi materia sit gravis.

D Probatur secundò: Potestas humana est limitata & proportionata exigentiae & naturali capacitati materiae: Ergo non potest praecipere & obligare supra materiae connaturalem capacitatem vel exigentiam, nec per consequens ad gravem culpam, qualis est peccatum mortale, si materia sit levis.

Probatur tertio: Si lex humana pro levi culpa poenae mortis addiceret, haberetur pro injusta & nulla, quoad illam partem: Ergo multò magis erit injusta, si in materia levi imponat reatum poenae aeternae à Deo intelligenda.

E Dices: Praeceptum impositum primis parentibus erat citra levem materiam, unius scilicet pomi comestionem, & tamen sub mortali peccato obligabat: Ergo similiter leges humanae poterunt sub mortali obligare, quamvis sint in materia levi.

Respondeo negando Antecedens, cum enim hoc praeceptum impositum fuerit, ut obedientia hominis ad Deum reluceret, Deusque gravi jure à primis parentibus exegerit ut de fructu ligni vetiti non comederent in signum subjectionis & agnitionis tot beneficiorum Adami collatorum, de materia gravi fuit, quamvis res praecipua aliàs levis fuerit. Ad hoc quod, cum divinum jus sit summum & illimitatum, non debet obligatio ejus esse proportionata exigentiae & naturali capacitati materiae.

fit, sicut obligatio juris humani, quod finitum & limitatum est. Unde quamvis lex divina possit in levi materia graviter obligare, non tamen humana, sive Ecclesiastica sit, sive civilis.

Dico tertio, etiam intentionem legislatoris requiri, ut lex humana obliget ad culpam mortalem, supposita materia gravitate; unde quamvis materia legis sit gravis, si tamen legislator non intendat obligare sub mortali, talis lex non obligabit sub mortali. Est contra Vazquem hic disp. 178. cap. 4. ubi asserit obligationem legis humanæ ad mortale vel veniale, ex sola gravitate aut levitate materiae, non verò ex intentione aut voluntate legislatoris dependere.

48. Probat tamen nostra conclusio ex principiis supra statutis, supra enim ostendimus, ex voluntate legislatoris pendere quod leges humanæ obligent ad culpam, vel solum ad penam; ita ut si legislator declaret se nolle ad culpam obligare, ad illam lex ejus non obliget; Ergo multò magis ex eadem legislatoris voluntate pendet, & non solum ex gravitate materiae, quod lex ejus obliget ad mortale vel ad veniale; si enim pteost totam obligationem ad culpam impedire, multò magis partem. Unde, ut supra dicebamus, in aliquibus Religionibus approbatis, constitutiones non obligant ad mortale, sed tantum ad veniale (quamvis interdum sint de rebus ad peccatum mortale sufficientibus, si rigide præcipiantur, ut de facto audiendo, de multis abstinentiis & jejniis) quia nimirum legislator expressè declaravit, non esse suæ intentionis obligare sub mortali, sed tantum sub veniali.

49. Confirmatur: Licet obligatio sit propria passio confecta ex lege promulgata, consequitur tamen illam impedibiliter, ita ut per voluntatem legislatoris impediti possit, ut in fine articuli præcedentis dicebamus: Ergo poterit legislator impedire obligationem in actu secundo ad mortale, quantumcumque ex natura rei deberet sequi ex sua lege, & relinquere illam cum sola obligatione ad penam, ut factum est in nostris constitutionibus.

50. Dices primò, Obligatio voti sequitur ex voti emissionem, sicut obligatio legis ex lege promulgata: Sed non est in potestate votantis tollere obligationem à voto, aut mutare illam taliter quod solum obliget sub veniali quod secundum se obligat sub mortali: Ergo similiter non est in potestate legislatoris, ut lex ejus quæ potest obligare sub mortali, obliget solum sub veniali.

Respondeo disparem esse rationem inter votem, & legislatorem, nam votum est promissio Deo facta ut superiori & primò principio, ex qua Deus acquirit jus reñgiosum ut sibi reddatur quod voverit; unde vovens semper remanet Deo inferior, ipsique obligatus promissione suâ, juxta naturam talis promissionis; & sic oblatio, seu relaxatio voti, pendet ex sola voluntate Dei, in cuius potestate Prælati illud relaxant. At lex semper respicit inferiorem, quem legislator suâ voluntate obligat, unde potest majus vel minus obligare, secundum quod jus suum quod habet ad illum obligandum; majus vel minus ipsi applicare vult, nam tale jus est in ipsius libera voluntate, ut eo moderatius utatur, si velit, neque imponat tantam obligationem quantum possit.

51. Dices secundo, superior non potest removere ita præcipere ut sub mortali obliget, ut præcedenti conclusione dicebamus: Ergo neque rem gravem sub veniali.

Tom. III.

A Sed nego consequentiam, quia prior voluntas est ad imponendum gravamen ultra potestatem; posterior verò ad non imponendum totum gravamen quod potest; unde licet prior sit injuriola subditis, posterior tamen ipsi favorabilis est, eorumque fragilitati accommodata.

Quæres unde cognosci possit gravitas materiae sufficiens, ad hoc ut lex humana obliget sub mortali. Respondeo ex triplici potissimum capite colligi posse gravitatem materiae sufficientem ad gravem legis obligationem. In primis enim cognosci potest à posteriori, & tanquam à signo, ex gravitate verborum, quibus lex fertur, ut si dicatur, in virtute Spiritus sancti, & sancta obedientia, & sub præcepto formali, ut sit in nostro Ordine. Vel quando aliquid præcipitur aut prohibetur sub interminatione divini judicii, aut Dei & sanctorum indignatione; non enim censendum est, hæc gravissima verba à prudenti legislatore apponi, nisi circa materiam gravem.

Secundò colligitur etiam à posteriori materiae gravitas, à gravitate pœnæ quæ transgressoribus imponitur; nam cum pœna non ponatur nisi propter culpam, cui proportionari debet, pœna gravis non nisi pro gravi culpa imponi potest, quæ non potest esse in materia levi. Hinc fit, quod quando in spiritualibus imponitur præceptum aut lex sub pœna excommunicationis majoris, tunc materia legis aut præcepti gravis est, si legislator justè præcipit; quia pœna excommunicationis majoris est inter Ecclesiasticas septima. Quando verò aliquid præcipitur sub pœna suspensionis, interdicti, irregularitatis, & privationis Ecclesiasticæ supulturæ, aliqui existimant ex hujusmodi pœnis non sumi certum indicium materiae gravis, alii verò oppositum censent, & utrumque reſtatur probabile. In temporalibus verò, quando aliquid præcipitur sub pœna mortis, mutilationis alicujus membri, infamiæ, exilii, cruciatû acerbi, confiscationis bonorum, & similibus, censetur materia gravis; levis autem, si pœnæ sub qua aliquid præcipitur aut prohibetur levis sit.

Tertio colligitur gravitas materiae legis à priori, ex necessitate illius in ordine ad finem, ad quem lex aut præceptum ordinatur. Unde quia ut dicitur 1. ad Timoth. 2. finis præcepti est charitas, illa censetur materia gravis, quæ ad dilectionem Dei vel proximi necessaria est. Item quia lex ad bonum commune ordinatur, illa erit materia gravis, quæ ad bonum commune Reipublicæ, vel communitatis necessaria est, licet secundum se levis videatur. Unde in Religionibus præceptum de non ingrediendo uno Monacho in cellam alterius, censetur esse de re gravi in ordine ad finem & bonum commune Religionis. Quæ omnia, quando non sunt de se manifesta, judicio viri prudentis & sapientis committenda sunt, quo in rebus moralibus, nec potest certior regula tradi, nec specialior assignari.

ARTICULUS IV.

An lex humana obliget ad sui observationem cum dispendio vitæ?

§. I.

Referuntur sententia, & vera eligitur.

55. **I**n hujus difficultatis resolutione duæ sunt sententia extremè oppositæ: Altera negans legem humanam unquam obligare ad sui observationem cum dispendio vitæ: Altera asserens omnem legem humanam, quæ obligat sub peccato mortali servandam esse in omni eventu, etiam cum vitæ discrimine, nisi ex speciali benignitate legislatoris aliqua lex obligationem talem non inducat. Primam sententiam docet Almainus in moralibus tract. 1. cap. 3. conclus. 4. Secunda verò tribuit communiter Cajetano hic art. 4. & Adriano in 4. quæst. 3. de clavibus. Pro declaratione mediæ & communis sententiæ.

56. Dico, legem humanam interdum obligare cum periculo & dispendio vitæ, non tamen semper.

Prima pars probatur, nam quando periclitatur salus publica, nisi ei cum manifesto dispendio vitæ aliquorum suorum civium subveniatur, Princeps vel Respublica potestatem habet obligandi subditos ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, & ad agendum aliquid, non obstante evidenti periculo vitæ. Sic in bello iusto milites à ducibus jubentur servare stationem periculosam, vel facere irruptionem, cum periculo & dispendio vitæ. Sic etiam tempore pestis possunt Prælati & Magistratus præcipere ut aliqui Presbyteri & Medici mancant in civitate, ut ei in tanta necessitate succurrant. Ratio est, quia omnis perfecta communitas debet habere medium conservandi salutem totius, etiam cum dispendio alicujus sue partis, cum non minus de jure naturæ sit, ut totum se conserveat, etiam cum destructione partis, quam ut pars se periculo exponat propter conservationem totius.

Advertendum tamen est, leges illas quæ cives obligant ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, non esse purè humanas, sed aliquid juris naturalis includere, cum de jure naturæ sit, ut partes & membra cum dispendio sui sese exponant, quando id necessarium est ad totius conservationem; quia tamen obligatio illa naturalis confusa est, & indeterminata ad hunc aut illum, per humanam legem aut potestatem determinari debet, & sic obligatio certa & determinata, non est purè legis naturæ, sed humanæ adjunctæ.

57. Quod si quæras, unde cognosci possit an lex humana obliget cum dispendio vitæ? Respondeo id ex hac potissimum regula colligi posse. Quotiescumque id quod præcipitur lege humana, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit observare legem, quam servare propriam vitam, tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitæ. Si autem sit majus bonum commune conservare vitam propriam, quam servare legem, tunc lex humana non obligat cum vitæ dispendio. Et ratio est, quia conservatio vitæ civium spectat ad bonum commune; sicut observatio legis: Ergo nisi obligatio legis sit majoris momenti in ordine ad bonum commune, quam conservatio

A vitæ civium, legislator cum tanto dispendio non potest obligare ad legis observationem; obligaret enim irrationabiliter, cum non ordinaret minus bonum ad majus, sed è contra majus ad minus.

58. Ex qua ratione & regula probata manet secunda pars conclusionis, non semper enim observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam conservatio vitæ civium, imò nec quàm conservatio formæ & bonorum temporalium: Ergo non semper obligat cum dispendio vitæ, imò nec cum dispendio famæ vel rei familiaris; quin potius dicendum est, leges humanas raro obligare cum magno dispendio vitæ, famæ, aut rei familiaris, quia ratio observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam vita civium, aut fama, vel res familiaris. Et quidem defectus hujus obligationis, non solum ex benignitate legislatoris procedit, ut videtur docere Cajetanus, sed etiam ex defectu potestatis illius, quia non potest aliquid præcipere, nisi secundum ordinem rationis, qui exposcit ut minus bonum non præsupponatur majori. Postulat etiam ordo rationis, ut lex humana non præcipiat impossibilia moraliter, id est valde difficilia, sed solum ea quæ possible sunt secundum naturam & consuetudinem patriæ, ut disp. præcedenti art. 1. declavimus, explicando conditiones seu qualitates legis humanæ ab infidoro assignatas: Sed præcipere aliquid cum dispendio vitæ, famæ, vel rei familiaris, regulariter loquendo difficillimum est: Ergo lex merè humana communiter & regulariter cum tali dispendio non obligat.

59. Confirmatur: Lex divina positiva non semper obligat cum tanto dispendio: Ergo multo minus lex humana. Consequenter patet, quia lex humana non habet tantam vim obligandi, quantum lex divina. Antecedens verò patet in exemplo Davidi. Regum, qui comedit panes pro positionis, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus, ne fame moreretur, quod Christus probavit Matth. 12. Tum etiam ex consilio quo 1. Machab. 2. Judei decreverunt pugnare in die sabbati, in quo præceptum erat ut nihil operarentur, ut vitam scilicet tuerentur. Item Christus Matth. 12. suos discipulos apud Phariseos excusat, quod die sabbati propter necessitatem spicas vellerent, quod lege prohibitum erat. Demum præceptum confessionis integræ non obligat, quando ex integræ confessione magnum detrimentum imminet patienti, ut communiter Theologi docent in Tractatu de poenitentia: Ergo lex divina positiva non semper obligat cum notabili detrimento. Idem constat in lege naturali, nam verum licet jure naturali reddendum sit, non obligat cum periculo gravis incommodi. Et restitutio, quæ jure tum divine tum naturali faciendæ est, non obligat cum majori proprio detrimento.

60. Adverte tamen hoc inter legem divinam & humanam reperiri discrimen, quod lex divina solum ex benignitate legislatoris non obligat cum tanto detrimento, poterat enim absolute obligare cum illo, cum procedat immediate à Deo, qui est Dominus omnium: Lex verò humana, non solum ex benignitate legislatoris, sed etiam ex defectu potestatis non obligat cum vitæ, aut famæ, vel rei familiaris dispendio; quia legislator humanus non habet potestatem disponendi de vita & bonis civium, nisi in ordine ad salutem & bonum communitatis, & cum ea solum conditione accipit potestatem à Republica, ut non nisi extremâ

vel gravi urgente necessitate publicæ salutis, de vita & bonis civium disponere possit.

Ex dictis colligitur, legem humanam obligare cum vitæ dispendio, quando ejus violatio redundat in contemptum legislatoris; ut si quis comminando mortem alteri, induceret eum ad frangendum jejunium Ecclesiæ, vel ad omitendum sacrum in die festo, in odium Ecclesiasticæ potestatis, vel in contemptum fidei aut cultûs divini, tunc enim ille etiam cum vitæ dispendio præceptum Ecclesiæ observare deberet, quia majoris momenti & utilitatis est, defensio fidei & Ecclesiasticæ potestatis, quam vitæ propriæ conservatio. Sicut Eleazarus 2. Macha b. 6. laudabiliter mortem sustinuit, ne legem Mosaicam violaret, & carnes porcinas ederet, quia in odium & contemptum legis ac religionis Judaicæ eas edere compellebatur.

§. II.

Solvuntur objectiones.

62. **C**ontra primam partem nostræ conclusionis, obijcit Almaïus: Conservare vitam est de lege naturæ: Ergo nulla lex humana potest contrarium præcipere.

Verùm ad hoc solutio patet ex supra dictis, responderetur enim non esse legis naturæ conservare vitam in quocunque casu, sed potius naturali rationi consentaneum esse, ut vita possit exponi periculo, propter honestatem & necessitatem boni communis, præsertim si morte unitus vita & salus plurimorum conservanda est.

63. **C**ontra secundam obijcit Caseranus: Lex humana obligat ad peccatum, ut articulo præcedenti offensum est: Sed peccatum cum quovis periculo & dispendio evitandum est: Ergo lex humana cum quovis periculo & dispendio servanda est. Quod confirmat variis exemplis, in quibus aliquæ leges humanæ cum dispendio vitæ obligare videntur: homo enim (inquit) tenetur potius mori, quam contrahere matrimonium sine dispensatione cum consanguinea. Sacerdos debet potius mortem eligere, quam celebrare sine vestibus sacris, vel aliis legerantium humanâ requisitis. Item Innocentius III. cap. *Sacris*, *Deiis quæ vi metusye causâ sunt*, docet ab excommunicationis abstinentiam esse, etiam cum discrimine vitæ. Demum regula Carthusianorum non vescendi carnibus, etiam cum vitæ discrimine, ab ægrotis servari debet.

64. **H**uic etiam argumento facile responderetur, legis humanæ obligationem cessare communiter, quando periculum vitæ, vel gravis alterius damni incurrit, idè quæ non obligat eo casu ad peccatum, neque culpabilem esse ipsius omissionem.

Ad exempla verò, in primis dico, quod quamvis vera essent, id nobis non obesset, quia non est par ratio aut necessitas in omnibus aliis legibus vel præceptis humanis.

Respondet secundò, valdè dubium & incertum esse, an leges humanæ in prædictis casibus cum vitæ dispendio obligent. In primis enim quoad primum exemplum muti docent posse, aliquem metu mortis contrahere matrimonium sine dispensatione, absque consummatione, sicut de Malcho Monacho narrat Dieronymus in vita illius. Similiter multi existimant, metu mortis licitum esse sine veste sacra, & sine aliis jure humano requisitis, missam celebrare, nisi metus mortis incurriatur ad hoc faciendum in

Tom. III.

contemptum religionis, vel legis, aut ob alium finem malum. Idem dicendum de communicatione cum excommunicato, illa enim licita est, si periculum mortis immineat, dummodo non cedat in dedecus & contemptum Ecclesiasticæ potestatis. Unde in cap. *Quoniam multos*, n. quæst. 3. & cap. *Inter*, de sententia excommunicationis, dicitur propter famis necessitatem licitum esse communicare cum excommunicato, procurando subsidium, modò non cedat in dedecus Ecclesiæ.

Ad caput verò *Sacris*, respondet Soto lib. 1. de justitia quæst. 6. art. 4. illud caput intelligendum esse, interveniente scandalo plebis suspicientis leges Ecclesiasticas contemni. Alii dicunt intelligendum esse de metu incusso in contemptum censure Ecclesiasticæ. Alii de metu mortis levi, non excusante à legis obligatione & culpam penitus non excludente.

66. Demum ad regulam Carthusianorum, quæ ægrotis prohibetur usus carniû, etiam cum vitæ discrimine, respondent aliqui Doctores Parisenses, nempe Martinus de Magistris, Almaïus, Gerson, Major, & alii, illam non solum non obligare, sed etiam, si adsit vitæ periculum, teneri Carthusianum jure naturæ ad usum carniû, & peccare contra jus naturale de conservanda propria vita, si ab illis abstineat. Verùm hanc sententiam à veritate proflus alienam existimo, motus primò auctoritate illius sanctissimi instituti, quod tacitè saltem approbatur ab Ecclesia, quæ ob summam illius sacri Ordinis austeritatem, & exactam regulæ observantiam, permittit ut cæteri omnes Religiosi, petita (licet non obtenta) facultate à superioribus, possint ad hanc Religionem transferre. Secundò, quia sacratissima illa Carthusianorum lex, à miraculo incepisse dicitur, quo carnes paratæ pro infirmo aliquo hujus Ordinis, in pisces conversæ sunt. Tertio, quia licet lex humana, ubi non continet jus naturale & divinum, cum periculo evidenti mortis non obliget, nihilominus non propterea sequitur, non posse quempiam cum tali periculo eam observare. Religiosus enim videns mortem suam accelerari ex observatione rigoris sui Ordinis, laudabiliter tamen, & cum merito, eum potest observare. Item homo gravi paupertate laborans, non tenetur ad vitam conservandam, pharmacum carissimi pretii emere, sibi que illud per omnium bonorum suorum jacturam & venditionem procurare. Potest etiam quis ad liberandum amicum exponere se periculo mortis, & in naufragio patri, vel principi vel egregio viro licitum est tabulam relinquere, cum eam posset quis commodè capere, & mortem vitare. Cur ergo patiter non poterit Carthusianus turâ conscientia abstinere à carnibus, urgente ad id obligatione suæ regulæ, licet ex Medicorum comminatione videat sibi mortem ex hac abstinentia imminere?

67. Respondent alii cum Victoria, reledione de temperantia, num. 8. & sequentibus, Carthusianum in extrema necessitate ægrotudinis constitutum, posse licitè à carnibus abstinere, non tamen teneri, sed posse etiam licitè eis vesci, si id iudicio Medicorum omnino sit necessarium ad vitam tuendam.

68. Ego probabilius censeo cum nostro Aravio in Tractatu de legibus disp. 2. sect. 3. difficult. 2. Carthusianum in casu proposito, non solum posse, sed etiam teneri cum vitæ dispendio aut periculo, à carnibus abstinere; quia quidquid licitum est, præcipi potest, & fieri statuto necessarium, ad

Zzz 3

boni

boni communis incolumitatem. Ad do quod, ut supra dicebamus, quotiescunque id quod præcipitur lege humana, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit, observare legem, quam servare propriam vitam, tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitæ: Sed majoris momenti est conservatio strictioris observantiæ ac disciplinæ in toto Carthusianorum Ordine, quam vita unius Carthusiani: Ergo in casuposito, non solum potest, sed etiam debet ac tenetur Carthusianus à carnibus abstinere, ad boni communis incolumitatem, & strictioris observantiæ conservacionem. Similiter etiam possumus debent aliorum Ordinum Religiosi, ex amore & reverentia suæ regulæ, ita illam servare, ut à morbo liberari nolint, si necesse sit, constitutiones suæ Religionis violare, & si ex earum violatione, observantia regulæ non parùm tepesceret, & disciplinæ religiosæ vigor multùm imminueretur.

ARTICULUS V.

Quam legibus humanis teneantur?

Sub hoc titulo quatuor difficultates comprehenduntur, quæ hic breviter resolvendæ sunt. Prima est, an Principes & Legislatores suis legibus subjiciantur, easque servare teneantur? Secunda, an personæ Ecclesiasticæ legibus civilibus Principum secularium obligentur? Tertia, an Religiosi exempti teneantur Synodalia Episcoporum decreta servare? Quarta, an peregrini teneantur legibus loci per quem transiunt?

§. I.

Prima difficultas duplici conclusione resolvitur.

Dico primò, Princeps seu Legislatores suis legibus subditur, quoad potestatem directivam. Ita D. Thomas hic art. 5. ad 3.

69. Probatur breviter: Lex humana est regula humanorum actuum in ordine ad bonum commune: Atqui non solum actus subditorum, sed etiam actus Principis & Legislatoris, qui debent conformari corpori & membris Communitatis (aliàs deformitas maxima esset in illa, juxta illud Augustini 3. Confess. cap. octavo, *Turpis est omnis pars suo universo non congruens*) sunt dirigibiles & ordinabiles in bonum commune: Ergo non solum subditi, sed etiam Princeps & Legislator subduntur legibus suis, quantum ad vim directivam.

70. Confirmatur: De ratione legis humanæ est, materiam à se præceptam constituere in aliqua specie virtutis moralis, ut rectè notavit Scotus lib. 1. de justitia quæst. 6. art. 7. Ergo lex humana semel posita, respicit & obligat omnes illos quos respicit & obligat virtus illa: Sed virtus moralis non solum subditos, sed etiam Principes & Legislatores obligat: Ergo & lex humana. Unde L. Digna vox, C. de legibus, sic dicitur: *Digna vox majestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri.* Et L. Princeps ff. de legibus: *Pareto legi qui quis legem sanxeris.* Similia habentur in jure Canonico, cap. iustum dist. 5. his verbis: *Iustum est Principem legibus obtemperare suis. Tunc enim ju-*

ra sua ab omnibus custodienda existimat, quando & ipse illis reverentiam præbet. Et ne videatur id consilii tantum causâ dici, subditur: *Principes legibus teneri suis, nec in se posse damnare jura, quæ in subjectis constituunt, justa est enim vocis auctoritas eorum, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.* Demùm Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem Epist. 32. ita loquitur: *Quod cum præscripsisti, alii præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse constituit.*

Si autem quæras, unde hæc obligatio in Principe oriatur; Respondeo varia circa hoc esse Auctororum placita. Nonnulli enim censent ad id teneri Principem ex tacito pacto & conventionem Republica, à qua sub hac conditione legislativam potestatem accepit, ut ipse à suis legibus non eximeretur. Alii hanc obligationem referunt ad voluntatem ipsius legislatoris, quæ seipsum in sua lege includit. Alii dicunt Principem obligari ad suas leges servandas, ratione scandali quod subditis præbet, si legem, quam aliis imponit, ipse non servaret, cum legis efficacia ex Principis exemplo maximè dependeat. Sed melius respondetur cum Cajetano hic art. 5. hanc obligationem in Principe oriri ex ipsa lege naturali, quæ dicta posita lege positivâ obligante totam Republicam, obligari & Principem ipsum ad eam servandam, ut caput ejusdem mystici corporis; cum non minus contrariationem sit, caput discordare à membris, quam membra à capite.

72. Duo tamen ibidem observat Cajetanus: Primum, cum dicitur quod Princeps subditur legi, non intelligitur de lege speciali, puta militum, nisi ipse sit miles; sed intelligitur de lege communi. Secundum, cum Princeps subditur legi, intelligitur subditi proportionaliter, ut decet Principem, non sicut alios subditos. Similia habet Soto loco supra citato, ubi hæc scribit: *Quando statuis Princeps legibus subditis, intelligimus de legibus quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Eracipit Rex, neminem gladio succinctum incidere, auc feris indurum: non est par ratio cur ipse eisdem abstineat. Inducit autem Papa jejunium, aut festi solennitatem: eadem est æquitas in ipso, nisi iusta de causa secum, veluti cum aliis, dispensaverit.*

Dico secundò, Princeps seu legislator non subditur suis legibus, quoad vim coactivam seu coercitivam. Ita communiter docent Theologi cum S. Doctore supra citato.

73. Probatur ex discrimine quod reperitur inter vim directivam & coactivam seu coercitivam legis: vis enim directiva respicit suos actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes; coactiva verò, seu coercitiva, pœnam inactivam ad observantiam legis: Sed Princeps non potest cogi vel puniri pœnâ inductivâ ad legis observantiam, cum nullum habeat superiorem à quo cogatur, & nemo propriè à seipso cogi possit, quippe cum istud contra ordinem naturæ pugnet: Ergo Princeps non subditur suis legibus quoad vim coactivam seu coercitivam, sed ab eis quantum ad obligationem pœnæ suæ servandæ solutus est. Unde eò cautè, vigilantique debent principes suas leges servare, quod ad earum pœnam servandam à nullo in terris cogi possunt, nec acerbius pati cogantur à supremo Juce Deo, cujus manus nemo effugere potest. Hinc teste Glossâ allusit David Psalm. 50. Deo dicens: *Tibi soli peccavi, quasi diceret: Nullum in terris superiorem agnosco, qui meum peccatum judicare, ac punire queat.*

nisi te solum, ac proinde tibi soli illud quoad condignam pœnam sub iudicio.

74. Notandum tamen, hanc conclusionem intelligi debere de Principe absoluto non habenti superiorem se; nam qui superiorem habent, non solum quoad vim directivam, sed etiam coactivam, obligantur ad leges à se latas servandas. Talis fuit cum Archidamus, Lacedæmonum Rex, qui, teste Plutarcho, lib. de liberis educandis, Lacedæmones pecuniâ multarunt, eo quod contra legem consuetudine receptam, uxorem puilli corporis duxisset. Talis etiam est hodie dux Venetorum, qui licet cum Republica leges ferat, sitq; superior singulorum, eisq; præcipere possit, quando pro bono Republicæ expedire iudicaverit; ipse tamen subditur legibus, etiam quoad vim coactivam, cum habeat Rempublicam se superiorem à qua ad pœnam subeandam cogi potest. Talis denique est quis Generalis respectu suæ Religionis, qui etsi cum alijs in capitulo generali leges ferat, sitque superior singulorum, eisq; præcipere possit, quoties id ad publicum Religionis bonum expedire iudicaverit; ipse tamen subicitur legibus totius Religionis, etiam quoad vim coactivam, cum habeat totam Religionem superiorem se, à qua cogi potest.

§. II.

Secunda & tertia difficultas breviter resolvuntur.

75. Dico tertio, Clerici non obligantur legibus civilibus Principum secularium, quoad vim coactivam, bene tamen quoad vim directivam, & ex æquitate naturali, ratione conformitatis cum alijs membris Republicæ.

Prima pars est certa, cum Clerici sint exempti à jurisdictione Principum secularium cap. *Decernimus*, de iudicijs. Et cap. *Sancta Maria*, de constitutionibus. Et cap. *Seculares*, de foro competentis in 6. Solum difficultas est, an exemptio à legibus & jurisdictione Principum secularium conveniat Clericis jure divino, vel solum jure humano, & Principum secularium favore. Canonista enim & ex Theologis quam plures dicunt exemptionem hanc Clericorum, esse non solum de jure humano, sed etiam divino. Quod colligunt ex Scriptura sacra, ex novo quidem testamento ex illa Christi illatione Matth. 17. *Ergo liberi sunt filii*, à legibus scilicet tributorum, quæ Regibus dantur: ex veteri verò testamento, ex Genes. 47. ubi Joseph omnem terram Ægypti subiecit Pharaoni; *Præter terram sacerdotum*. Alij verò censent, hanc Clericorum exemptionem non esse ex jure divino, sed solum humano, nimirum ex prædictis Summorum Pontificum constitutionibus, & Principum secularium favore, quod tamen jus humanum juri naturali & divino maxime consentaneum est. Cujus sententiæ favere videtur D. Thomas in illud ad Roman. 13. *Idco tributa*: Nam ibi loquens de obligatione solvendi tributa ait: *Ab hoc debito liberi sunt Clerici ex privilegio Principum, quod quidem æquitatem naturalem habet.*

Secunda etiam pars communiter docetur à Doctoribus, & ex eo constat, quod Clerici non obstante clericali sunt cives Republicæ, & ejus membra: Ergo ex naturali æquitate, & ratione conformitatis cum alijs membris Republicæ, tenentur observare leges civiles Principum sa-

cularium, quæ non derogant privilegijs Clericorum, & ad pacem & tranquillitatem Republicæ spectant; non secus ac ipsi Principes ac Legislatores, ex naturali æquitate, & titulo moralis conformitatis capitis cum suis membris, ad suas leges servandas obligantur, ut §. præcedenti ostensum est; cum non minus rationi dissentaneum sit, unam partem communitatis discrepare à reliquo corpore, quam caput à membris. Unde ut ait Sylvester, verbo *Lex*, quæst. 25. *Omnes leges dissonantes supra contradiibus emptionis, venditionis, locationis, commodationis, & hujusmodi, non contradicunt canonibus, vel legi natura, sunt servanda, etiam quoad Ecclesiasticas personas.* Si Rex etiam legem ferat, ne aliquis noctu tale genus armorum deferat illam, Clerici servare tenentur.

Dico quarto, Religiosi exempti non tenentur legibus Episcoporum, virtute earum, sed solum propter æquitatem naturalem, ratione conformitatis cum alijs, si ad communem observantiam & devotionem totius populi spectent.

Prima pars patet, quia tales Religiosi sunt exempti à jurisdictione Episcopali, ut Clerici à seculari.

76. Secunda etiam non est minus evidens, si enim Clerici, etsi exempti sint à jurisdictione Principum secularium, tenentur nihilominus, ob æquitatem naturalem, & ratione conformitatis cum alijs membris Republicæ, eorum leges, statui & privilegijs Clericorum non repugnant, servare, ut præcedenti conclusionem declaravimus, à fortiori Regulares, quamvis à jurisdictione Episcoporum exempti, ex æquitate naturali, tenentur eorum leges, ad communem observantiam & devotionem totius populi spectantes, observare, seque accommodare toti communitati in iis quæ statui & privilegijs Regularium non præjudicant. Unde Tridentinum sess. 25. cap. 12. de reformatione Regularium: *Censura & interdictione, nedum à Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinarijs promulgata, mandante Episcopo, à Regularibus in eorum Ecclesijs publicentur, atque servantur. Dies etiam festi, quos in diocesi sua servandos idem Episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam Regularibus, servantur.*

§. III.

Ultima difficultas expeditur.

78. Dico quinto, illi qui sunt in territorio alieno, si ex transeundo, sive immorando, non tenentur servare leges particulares proprii territorij, subindeq; peregrini & advena, non tenentur legibus loci per quem transeunt.

Prima pars probatur, quia jurisdictionis universaliusque civitatis vel principis particularis, non extenditur quoad leges servandas extra civitatem seu territorium, ut docet Bartolus in lege prima, Codice de *summa Trinitate* num. 14. colligiturq; ex lege *Omnes populi*, ff. de iustitia & jure: ubi lex dicitur jus proprium civitatis. Sicut ergo agentia naturalia non agunt extra sphaeram activitatis, defectu potestatis: ita quia jurisdictionis a civitate limitatur infra proprium territorium, lex extra ipsum non obligat. Unde cap. 2. de *Constitutionibus* in 6. dicitur pœnam latam per statutum Episcopi, non incurri ab eo qui extra territorium non servat illud statutum; quia, inquit, *extra territorium jus dicenti non pare-*

sur impune, ut dicitur lege ultimâ ff. de iurisdictione omnium iudicum.

79. Ex quo probata manet secunda pars, si enim existentes in territorio alieno, quamvis obiter & in transitu, statim ac exeunt, hoc ipso liberantur à legibus proprii territorij, obligantur pariter legibus proprii territorij alieni, eo ipso quod in eo sunt, quamvis obiter & in transitu. Si enim brevis absentia sufficit ad eximendum à subiectione legis proprii territorij, debet quoque sufficere brevis presentia ad subijciendum legibus alieni territorij. Pat enim est ut sentiat onus, qui sentit commodum, ut dicitur regulâ 55. de regulis iuris in 6.

80. Confirmatur ab inconvenienti quod sequitur ex adversa sententia, cum enim peregrini & advena, ut ostendimus, leges proprii territorij à quo discesserunt servare non teneantur, si non teneantur legibus loci per quem transeunt, nullis legibus particularibus obligarentur; atque ita si esset lex aliqua particularis, quæ tam in proprio territorio, quam in loco per quem transeunt, servaretur, ab illa fierent prorsus immunes, quod absurdum est.

81. Dices: Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicilij, vel delicti: At peregrini non sunt subditi Principi loci per quem transeunt, ratione originis, ut per se patet; nec ratione delicti, posito quod non deliquerint in territorio alieno; ne etiam ratione domicilij, aut quasi domicilij, cum ad domicilium acquirendum requiratur habitatio perpetua, vel quæ saltem non sit minor majore anni parte: Ergo peregrini non tenentur legibus loci per quem transeunt.

Respondeo distinguendo Majorem: Nemo fit alteri subditus permanentiter, nisi ratione originis vel domicilij, vel delicti, concedo Majorem. Transeunt, nego Majorem. Ad obligationem enim & subiectionem transeuntem, sufficit brevis presentia, quemadmodum ad transeuntem exemptionem à jurisdictione proprii territorij, sufficit brevis & transiens absentia.

§. IV.

Corollaria notatu digna.

82. EX dictis colligitur primò, advenas & peregrinos transeuntes per loca in quibus festum aliquod celebratur, si sunt ibi toto mane die festi, teneri sacrum audire, non tamen ibi commorari ut audiant. Similiter etiam tenentur quantumdiu ibi sunt, abstinere ab opere servili die festo, & à cibis prohibitis in die jejunii. Unde cap. illa dist. 12. refertur illud Ambrosij ad Augustinum; Cùm Romam venio, jejuno sabbato, cùm Mediolanum sum non jejuno. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva. Ubi glossa ait: Viatores tenentur sequi consuetudinem loci ad quem veniunt.

83. Colligitur secundò, abeuntem mane ex proprio domicilio, in quo jejunium obligat, & nocte pervenientem ad locum ubi jejunium non obligat, posse nocte cœnare, carneque comedere, cum discedens non teneatur servare leges sui domicilij, sed possit sequi leges favorabiles loci per quem transit.

84. Colligitur tertio, non posse Mediolanensem transeuntem per loca ubi diebus quatuor ante primam Dominicam Quadragesima jejunatur, non jejunare, quia teneatur servare leges & consuetudines loci per quem transit. Similiter ob

eandem rationem non possunt Hispani transeuntes per Galliam, Italiam, vel Germaniam, animalis extremitates & intestina die sabbati comedere, quamvis hoc eis liceat quando sunt in Hispania, ex privilegio speciali ipsi concessio per bullam cruciatam.

Colligitur quartò, irritum esse matrimonium clandestinum contractum in loco ubi Tridentinum servatur ab incolâ loci ubi Tridentinum non servatur: contra verò ratum ac validum fore matrimonium clandestinum, celebratum in loco ubi Tridentinum non servatur; ab incolâ loci in quo Tridentinum servatur; Tum quia ut diximus advena & peregrini subijciuntur legibus loci per quem transeunt, & possunt uti privilegiis & exemptionibus, quibus gaudent incolæ illius loci: Tum etiam, quia matrimonium, cum sit quidam contractus civilis & humanus, sequitur leges & consuetudines loci in quo celebratur. Quod ad eò verum putant aliqui, ut afferant, quod tamen si quis eo animo ad locum illum in quo Tridentinum non servatur se transferret, ut ibi clandestinè contraheret, valeret matrimonium; cum hoc non tam sit fraus, quam usus proprii juris, quod quis à lege habet validè contrahendi in loco Canonico jure ab onere & conditione per Tridentinum statuta exempto. Ita Sanchez lib. 3. de matrimonio disp. 18. Idem alij censent de jejuniis, & observatione diei festi, existimant enim quod etiam si quis ex industria recederet ab illis locis, ubi jejunium vel dies festus celebratur, ut laboraret in alio loco, vel ibi non jejunaret, sed carnes comederet, non peccaret, quia (inquiunt) hoc non esset fraus vel dolus, sed fuga quædam obligationis præcepti, quæ contra præceptum non est.

Colligitur quinto, vagos qui nullibi domicilium habent, nec ullibi diu morantur, teneri legibus loci per quem transeunt; quia per transitum aut brevem moram in locis illis, fiunt legibus illorum subditi, eò quod, ut supra dicebamus, ad obligationem & subiectionem transeuntem sufficiat brevis presentia; quemadmodum ad transeuntem exemptionem à jurisdictione proprii territorij, sufficit brevis & transiens absentia.

DISPUTATIO VI.

De lege penali.

85. HUC usque diximus de lege humana in communi. Jam de quibusdam illius speciebus, quæ peculiarem habent difficultatem, disserendum est. Ac primò de lege penali, cujus ratio valde ab alijs differens, speciali declaratione & disputatione indiget.

ARTICULUS I.

An quæquævis dari possit lex penalis?

DICO primò, dari posse legem purè penalem. Probatur, quia nihil impedit quominus legislator ejusmodi legem ferre possit, quid enim impedit quominus prohibeat aliquid fieri à subditis suis, non absolute quidem, sed conditionate